

Paparazzi ptačího světa

Jaké jsou největší mýty o ptácích? Proč je potřeba přepsat učebnice biologie? Jak dokonalé jsou mimikry kukačky? Přikrmovat, anebo nepřikrmovat ptactvo? I na to odpovídá v rozhovoru uznávaný český ornitolog **prof. RNDr. TOMÁŠ GRIM (50), Ph.D.**, mimo jiné i vášnivý cestovatel, fotograf a „ptáčkařský“ rekordman. Procestoval přes osm desítek zemí všech kontinentů a pozoroval 4 500 druhů ptáků. A nedávno se vrátil z Bolívie, o níž tvrdí, že je s 1 400 ptačími druhy zemí opeřencům i ptáčkařům zaslíbenou.

V Majetině na Olomoucku zachytil ornitolog Tomáš Grim svým objektivem husici nilskou. Ta podle něj představuje reálně se rozvíjející problém naší ochrany přírody. „Co tento invazní druh umí, dokládá i jedinečné zimní hnízdění, kdy samice začala snášet pár dnů před Štědrým večerem!“ říká.

■ Jaké jsou nejčastější mýty o ptačím světě, s nimiž se setkáváte?

O tom by se dalo napsat několik knížek. Velká část z toho, co se traduje o ptácích, jsou bludy. Tak třeba to, že vrabci vymírají. Je to nehorázný nesmysl! Před dvěma lety vyšel odborný článek, který úplně poprvé v historii jednotným způsobem odhadl velikosti ptačích populací téměř všech druhů na světě a seřadil je od nejpočetnějších až po úplně posledního papouška někde v Brazílii, kde skomírá poslední jedinec. A kdo myslíte, že byl na prvním místě žebříčku?

■ Podle toho, co říkáte, asi vrabec domácí, ne?

Ano. Vrabec domácí je celosvětově nejpočetnější ptačí druh – 1,6 miliardy jedinců! Takže tvrdit, že vrabec je nějak ohrožený, je bez nadsázky ten nejabsurdnější nesmysl, jaký lze o ptácích v principu vůbec říct. Bohužel se tím jen odvádí pozornost od druhů, které ohrožené skutečně jsou. Nicméně příběh vrabce je extrémně zajímavý.

■ V čem? Pověďte.

Vrabec s člověkem žije nejdéle dobu ze všech ptačích druhů. Nějakých 10 tisíc let, od vzniku zemědělství. Je to bez nadsázky epický příběh o tom, jak se „vrabeček“ života s člověkem přizpůsobil, jak se šířil. Vlastně je to jeden z nejvýznamnějších invazních druhů na světě. Byl člověkem vysazen v Severní a Jižní Americe, v Africe, v Asii, v Austrálii. Tedy všude kromě Antarktidy. Vrabců, tím myslím druhů v rámci rodu *Passer*, je asi 25 druhů, z nichž většina žije někde v pouštích a polopouštích jihozápadní Asie a severní Afriky a mají populace tak o tři čtyři řády nižší než dneš-

ní vrabec domácí. Kdyby člověk nezasáhl, zůstal by i vrabec domácí obskurním druhem kdesi v pustině. Nikdo kromě pár odborníků nebo ptáčkářů „sběratelů druhů“ by o něm neměl ani tušení. Jeho populace by nikdy neměla šanci dosáhnout 1,6 miliardy – to je z drtivé většiny práce člověka.

■ Jak k tomu vlastně došlo?

Je to historická shoda okolností. Před deseti tisíci lety byl vrabec domácí v oblasti úrodného púlměsíce. Shodou okolností je zrnožravý, a tak se v blízkosti člověka zabydlel. Byl na správném místě ve správnou dobu a získal náskok 10 tisíc let. Což je zásadní. To jsou totiž tisíce generací! A my už dnes víme, že i vrabci prodělali díky člověku

„Vrabec žije s člověkem už deset tisíc let.“

evoluci. Dokonce známe konkrétní geny, které stojí za tím, že vrabec je přizpůsobený na naše zemědělství. Má jinak stavěný zobák na to, aby byl schopný efektivně využívat zrna, která pěstujeme. Divoké populace vrabců domácích ve Střední Asii, jež se člověku vyhýbají, mají zobák utvářený jinak. Lidé zkrátka způsobují evoluční změny tady a teď.

■ My však do života ptáků vstupujeme i tak, že jim stavíme krmítka a sypeme do nich zrní. Děláme vůbec dobře?

Vztah ke krmítkům se vyvíjí v zajímavých vlnách. Kdybyste se mě ptala před dvěma lety, asi bych vám řekl něco jiného než dnes, a pár let předtím bych řekl ještě něco

jiného. Krmítka mají dlouhou tradici, snad stovky let. Až donedávna, tím myslím do doby před pár lety, jsme ale vůbec nevěděli, jestli jsou pro ptáky vůbec dobrá. Respektive jsme si naivně, bez pečlivějšího výzkumu, mysleli, že jsou. Problém je v tom, že my často něco děláme v dobrém úmyslu, ale zapomínáme, že cokoli, co uděláme, nemá jen ten jeden kýžený účinek – všechno má desítky nebo stovky různých účinků. A skutečně se ukázalo, že příkrmování má řadu vlivů, které jsou tak negativní, že často převládají ty vlivy pozitivní.

■ Například?

Nejdřív zmíním věc, s níž už je alespoň část veřejnosti celkem seznámena. Krmítka mohou být pro ptáky zdrojem infekčních nemocí. Například zvonek zelený – malý zelený pěvec velikosti vrabce se silným zobákem – se tam může nakazit tzv. trichomonózou. Ta je pro něj smrtelná. Původcem nemoci je prvok bičienka drůbeží, která cizopasí opeřencům v hrdle. Ptáci si ji nejnáze předávají přímým kontaktem u krmítek. V přírodě by se to v takové míře nestalo, protože přirozené potravní zdroje nejsou téměř nikdy tak koncentrované jako krmítka – hustoty výskytu ptáků na krmítku jsou proto extrémně nepřirozené.

■ Co dělat v případech podezření na infekci?

Objevil-li se u krmítka zvonek, který mhouří oči, čepýří se, je apatický, znamená to, že je něco špatně. V takovém případě nakažené krmivo vyhoďte nebo spalte a krmítko vydezinfikujte. Obecně bych doporučil nesypat každý den půl kila zrna, aby se jim v krmítku hromadilo. Krmte třeba jenom dvakrát třikrát týdně a menším množstvím. Nutno ovšem říci, že ptáci už

► „Bez ekoturismu – a nevyhnutelně uhlíkové stopy – tenhle nádherný a ohrožený kurolec pitovitý z Madagaskaru odejde s kvantou dalších druhů na věčnost dávno předtím, než by se ho nějaká změna klimatu mohla vůbec začít dotýkat,“ říká Tomáš Grim.

dnes příkrmování většinou ani nepotřebují, potraviny mají všude dost – sněhová pokrývka už jim v přístupu k potravě nebrání. Pokud ale přijde nečekaná silná sněhová nadílka jako loni v prosinci, je naopak dobře podat nárazově pomocné zrno.

■ Mluvil jste o mnoha okolnostech, jež změnilly váš názor na krmítka. Jaké byly další?

To bylo zcela nové zjištění, které i pro mě jako pro biologa bylo bez nadsázky šokující a způsobilo u mě dramatickou změnu v pohledu na příkrmování. Podíváte-li se v zimě na krmítka, zpravidla tam nejčastěji chodí sýkora koňadra a modřinka. Naopak sýkora babka anebo sýkora lužní se tam objeví jen vzácně. Koňadra je z nich největší a je i velmi agresivní. Koňadra se jí nakonec říká nejspíš proto, že „koňa drala“ – vytrhávala koňskou srst. Ostatně srst různého původu používají sýkory na vystýlku hnízda stále. Z Maďarska jsou dokonce pozorovány, jak koňadry útočily na hibernující netopýry a požíraly jejich mozek.

■ Tenhle líbezný ptáček? To je hodně drsné.

Je. O jejich bojovnosti vám své poví každý kroužkovatel... Nebo se podívejte, jak vypadají jeho ruce po odchyty sýkorek. (smích) I modřinka, byť vypadá jako něžnost sama, vás dokáže velmi bolestivě klovnout. Ony agresivně útočí i na ty ostatní sýkory a jiné druhy – umějí odehnat z krmítka strakapoudy, nebo dokonce uklovat inkubující (sedící na vejčích, pozn. red.) samici lejska a její dutinu si uzurpovat pro sebe. Na takové případy jsem několikrát narazil, když jsem kdysi lejsky pomáhal

zkoumat. Babka i sýkora lužní jsou slabší, nejsou tak agresivní, a když se potkají, téměř vždy vyhraje koňadra nebo modřinka. Z krmítek tedy mají výhodu jen koňadra a modřinka. Jenže to jsou druhy, co vlastně žádnou pomoc nepotřebují, protože už jsou superběžné tak jako tak. V Anglii, kde se příkrmuje opravdu masivně, proto-

„Krmítka mohou ptákům často škodit.“

že jsou tam miliony nadšených ptáčkářů a další miliony nadšených neptáčkářů, to způsobilo, že sýkora koňadra a modřinka přibývají. Naopak sýkory babka a lužní ubývají – jako přímý důsledek toho, že lidé příkrmuji jejich konkurenty! Sýkora babka se dokonce dostala díky příkrmování na seznam ohrožených druhů.

■ Co z toho tedy plyne? Příkrmovat, anebo nepřikrmovat?

Dříve se zdůrazňovalo: „Příkrmuje, ptáci nás potřebují!“ Pak se dokonce tvrdilo:

„Na první pohled idylka, ve skutečnosti noční mūra ochrany přírody. Na snímku z Austrálie totiž z Austrálie není nic: invazní kos ulovil v nepůvodní travní směsi zavlečenou žízalu. Všechno je import z Evropy. Něco chtěný, něco nechtěný, ale všechen škodící,“ vysvětluje ornitolog Grim.

Objevit něco, co zatím nikdo nikdy neviděl, je sen každého badatele. „Hnízdo háčkozobce černoohrdlého lidské oko nespatrilo až do 30. listopadu 2011, kdy jsme na něj narazili v jižním Peru,“ popisuje ornitolog Grim.

rají. Pak se ale rozjede populační lavina, a tu už nikdo nezastaví. Přesně tak to začalo s vrabcem domácím a špačkem obecným. Mimořádně „náš“ špaček je hned po vrabci druhým nejpočetnějším druhem ptáka na Zemi. A stejně jako vrabec i špaček za svou extrémní početnost vděčí lidské hlouposti, neuváženosti a nepoučitelnosti. Dnes špačci způsobují obrovské škody v zemědělství. Hlavně v zemích, kde jsou nepůvodní. Pokusy je vyhubit, třeba v USA, Austrálii nebo na Novém Zélandě, bohužel ztroskotaly. Všechno špatně – a jen díky několika málo jedincům, které někdo slabomyslně vypustil před pouhým stoletím a půl. Kdo by to byl tehdy řekl?

■ Napadá vás další příklad?

Loni jsem fotil záběry pro dvě knížky, které píšu o ptačích invazích a městských ptáčích. Byl jsem v Anglii, což je epicentrum nepůvodních kachen a jiných vrubozobých ptáků, a pak v jižním Španělsku, kde je epicentrum výskytu nepůvodních papoušků a pěvců. Naprostá katastrofa! Tam to opravdu musejí řešit a snažit se přivandrovalé papoušky vyhubit. Veřejnost se proti tomu bouří. Naprosto slabomyslně pomíjejí fakt, co ti ptáci dělají. Jenom naivně plácají, že papoušek je přece pěkný. Ano, je,

Co to má ale co dělat s ochranou přírody? Chránit se mají především druhy vzácné, nejen ty, které se nám zrovna náhodou líbí! Jsou i ulice, kde papoušci tak řvou, že neslyšíte vlastního slova. Nepůvodní druhy všeobecně poškozují původní ekosystémy, způsobují ekonomické škody, šíří nemoci,

„Nepůvodní druhy poškozují původní ekosystémy.“

vytlačují původní druhy, protože zkrátka příroda není nafukovací. Já bych příznivcům nepůvodních druhů naordinoval půl roku v jižním Španělsku v nějaké ulici, která je plná hnízd papoušků mniších. Po půlroce budou na uklidňujících léčcích, aby to vůbec nějak ustáli.

■ Co by nám aktuálně v Česku mělo dělat vrásky na čele?

Například šíření husice nilské. Shodou okolností, jak jsem na rozhovor přicházel kolem Vltavy, jsem jich ke svému překvapení viděl kolem sebe pár proletět. Do Prahy jezdím z Olomouce docela často, a ještě jsem je tady nezaznamenal. Husice nilská

je druh, který přirozeně žije v subsaharské Africe – od Sahary dolů plus kousek na sever podél Nilu. Asi před 250 lety byla vysazena v Anglii. Běžně ji potkáte v londýnských parcích, ale mimo město, kde už nefunguje efekt tepelného ostrova, se jí tak nedaří. A asi před půl stoletím nezávisle na tom vypustili nějaké husice nilské i v Nizozemsku. Dnes se ukazuje, že to opravdu nebyl dobrý nápad. Marně se je tam snaží zpacifikovat a vyhubit, nedaří se to. Nastalo přesně to, o čem jsme už mluvili, lidé si řekli: „Vždyť je to jen pták, který nic nedělá!“ Hrstka párů před půlstoletím jistě nebyla problém, jenže skoro 10 tisíc párů velkého agresivního ptáka dnes už ano.

■ Kolik je nyní husic u nás?

U nás husice začaly hnízdit před deseti patnácti lety. Hnízdění přibývá. A loni na podzim jsme v pískovně kousek od Pardubic našli hejno 300 ptáků. Kolegové se mě ptali, jestli jsem v databázi pozorování neudělal překlep. Poslal jsem jim fotky, byli z toho docela v šoku. A jestli v šíření husice nilské někdo nevidí problém, pak už je každá rada drahá. Možná by stálo za to podívat se do Nizozemska a do západní Evropy a položit si otázku, proč investují tolik úsilí a peněz do snahy husici, a potažmo papoušky zlikvidovat. To, co se dnes jeví jako marginální okrajová záležitost, může být během pár let velký průšvih, který nás bude stát mnohem více úsilí a prostředků. Případů, kdy se podařilo nepůvodní druhy nějak zpacifikovat, je naprosté minimum.

■ Jak na opeřence působí změny klimatu? Zimy jsou u nás čím dál mírnější. Co to s nimi dělá?

To, co dělalo vždycky – některé druhy se šíří, jiné mizí, mění se jejich styl života. My lidé řešíme každou změnu jako katastrofu, což je legrační. Svět se vždycky měnil. A jestli od něj něco opravdu nelze očekávat, pak to, že zůstane stejný. Změna je podstata živého světa. Pamatujeme-li si z dětství, že za „mých mladých let“ bylo něco „tak a tak“, pak jediné, co lze rozumně v budoucnu očekávat, je, že to tak nebude. A určitě neplatí, že by všechny změny způsoboval člověk. Spousta změn a trendů se dělá a děje nezávisle na nás. A řada z nich se děje úplně jinak, než aby to šlo přičíst změně klimatu... Ptáci tady byli před námi a budou i po nás, ať už se teplota zvýší, nebo sníží. Za poslední dva miliony let proběhlo přes 30 dob ledových a meziledových. Ptáci a další or-

„Tahle scéna by pro mě byla skvělá, i kdyby na kohoutku seděl jen nějaký nevýrazný ‚šedák‘ – a ne nejkrásnější druh medosavky,“ říká Tomáš Grim o svém snímku z Austrálie.

ganismy jsou zvyklí na to, že teplota lítá do extrémů. Že velká část minulosti byla mnohem teplejší a velká část byla mnohem chladnější než dnes. To jsou jenom naše lidské obavy z toho, že se ten „naš svět“ mění. To je problém psychologie, ne ekologie. Děsit bychom se měli, kdyby se svět neměnil.

■ Vy sledujete život ptáků přímo v hnízdech. Jste takový ptačí paparazzi. A poměrně nedávno jste zkoumal hnízda rehka zahradního. Proč?

Měli jsme k tomu s kolegy spolubadatelemi zvláštní důvod. Jedno z mých životních témat jsou kukačky – hnízdní podvodníci, kteří parazitují na obrovské škále ptačích druhů. Kukačka hnízdí i v Asii, a započteme-li asijské druhy hostitelů, jsou jich asi tři stovky – tedy asi dvakrát tolik, než se většinou uvádí. V Evropě téměř všichni její hostitelé stavějí otevřená hnízda, která vypadají jako kalíšek. Rehek zahradní je jediný evropský hostitel kukačky, jenž si staví dutinové hnízdo. Což je zjevně pro kukačku trochu problém. Nabízela se otázka: Jak se tak velký pták dostane do tak malé dutiny, aby mohl rehka parazitovat? A to byl důvod, proč jsme začali rehka zkoumat. Bádali jsme na nich skoro deset let ve Finsku a zjistili jsme, že u rehků funguje všechno jinak než u ostatních hostitelů.

■ Často se o kukačce v literatuře tvrdí, že jako jediný pták na světě snese vejce na zem, pak ho uchopí do zobáku a odnese do cizího hnízda. To ho nerozsbije?

To je samozřejmě naprostý nesmysl, který se dost často objevuje v populárních knížkách. Kukačka nemá absolutně žádný důvod, proč by takové kejkle dělala. Ano,

vejce by akorát rozbila. Kdekoliv a kdykoliv to někdo sledoval, ve všech případech kladla kukačka přímo do hnízda. A taky – proč by kukačka nosila vejce v zobáku do otevřeného hnízda? Pokud ho potřebuje někam donést v zobáku, pak jediné do dutinového hnízda. Tam by se jí taková schopnost hodila. Dutiny ale před námi nikdo neseledoval. Nafilmovali jsme přes šedesát kladení, což je fantastický vzorek. Jinak to nemáte šanci vidět na vlastní oči. Kladení trvá pár sekund, navíc většina hnízd není parazitovaná – to byste taky mohla prosedět u hnízda celý život, a nic byste tam neviděla.

■ Co se vám sledováním podařilo odhalit?

Ukázalo se, že i do dutinových hnízd kukačka klade přímo. Někdy se jí podaří do dutiny vecpat, klade pak přímo do hnízdního důlku rehka. Ale vstupní otvory do hnízdních dutin jsou často velmi malé, kukačka se tam nevejde. Takže zůstane ve vchodu a vejce dovnitř musí vstříknout.

■ To zní neuvěřitelně.

Ano, máme záběry, kdy vejce letí vzduchem i nějakých 15 centimetrů. V podstatě to vypadá, jako kdybyste odpálila golfový míček. Pak vejce úplně stejně zakrouží okolo důlku a v tom lepším případě, tedy lepším pro kukačku, ne pro hostitele, tam sklouzne. Častokrát se však kukačka netrefí. Vejce zůstane ležet mimo důlek, a to je konec. Taková vejce totiž hostitelé úplně ignorují. Úspěšnost kukačky u rehka je často velice malá.

■ Takže to po neúspěchu příště zkusí u jiného ptačího druhu?

Ne, u kukaček jsou samostatné evoluční linie, kdy každá samice parazituje jenom jeden druh hostitele, případně několik málo druhů hnízdících v daném prostředí. Zdědily to po svých matkách a předají to zase svým dcerám. Jsou například rákosní kukačky, jež celý život kladou jenom do hnízd rákosníka obecného. Jiné kukačky celý život parazitují v lese jen rehka zahradního. Další kukačky parazitují na vřesovišti lindušku luční. A tak dále. Díky tomu obývá

Zapálený ptačkář Tomáš Grim se v roce 2022 pustil do soutěže Velký rok: kdo napozoruje nejvíc ptačích druhů za kalendářní rok? Mezinárodní žebříček nakonec vyhrál. Počet půl tisíce pozorovaných druhů byl s velkým náskokem nejen novým českým rekordem, ale stačil i na místo v historickém mezinárodním Top 10. „Posledním druhem Velkého roku byl vzácný puštitk bělavý - ‚uložil‘ jsem ho po několika dnech hledání až za soumraku na Silvestra na Šumavě,“ dodává.

„naše“ kukačka víc různých prostředí než jakýkoliv jiný ptačí druh v Evropě.

■ **Rehek zahradní má krásně zbarvená vejce.**

Ano, to je jeden z mála ptačích druhů, které mají čistě jednobarevná, neskvrnitá vejce. Navíc mají krásnou blankytnou barvu.

■ **Kukačka prý „napodobuje“ zbarvením vajec svého hostitele. Do modré barvy se však trefuje jen těžko, ne?**

Právě naopak. Třeba kukačka kladoucí k července má nažloutlá či narezavělá skvrnitá vejce, ale rozdíl byste stejně s trochou cviku poznala. Kukačka, která klade k rákosníkovi obecnému, má vejce zelenavá a skvrnitá jiným způsobem a vzorem než ostatní kukačky, ale rozdíl mezi rákosníkem a kukačkou byste také rozpoznala. Nicméně kukačka, jež klade k rehkovi zahradnímu, má jednoduše modré vejce bez skvrnek, které je naprosto totožné zbarvené jako to rehcí. A ta modrá barva je tak podobná, že prakticky není mezi hostitelem a parazitem vůbec odlišitelná – dokonce i koncentrace barviva, jež tu modrou barvu vytváří, tzv. biliverdinu, je prakticky totožná u kukačky i rehka! Jsou to vůbec nejdokonalejší mimikry, jaké se kdy komu podařilo objevit.

■ **Co vás v hnízdech ještě překvapilo?**

Toho by bylo... Chtěli jsme třeba vědět, jestli rehci jako hostitelé jsou schopni nějak se kukačce bránit.

■ **A jsou?**

To je dost zapeklitá otázka. Rehci vůbec nejsou schopni poznat, že vejce od kukačky je cizí. A není divu. Mimikry vajec jsou naprosto dokonalé. Kukaččí vejce je však o něco větší. Položíte-li vejce vedle sebe, rozdíl vidíte, není však do očí bijící. Jenže problém je v tom, že rehek hnízdí v tmavé dutině. Přiletí-li zvenku, kde je samozřejmě mnohem víc světla, trvá mu asi 20 až 30 minut, než se rozkouká a než začne v šeru dostatečně vidět detaily. Tou dobou už ovšem na vejce zpravidla nekouká – sedí, inkubuje. Že se do hnízda dostal vtělec, kukaččí vejce, nemůže poznat ani podle počtu vajec – ten se nemění. Kukačka totiž jedno vejce pěstouna z hnízda odebere a své přidá. Rehek tak nemůže vsadit ani na to, že by si vejce spočítal. Ostatně, to by asi ani nedokázal, většina ptáků takovou schopnost nemá. Mimochodem v Americe hnízdí lysky a ty kupodivu počítat umějí. Asi tak do osmi. Což je fantas-

▲ Mláďata rehků zahradních se někdy musejí spokojit s téměř vegetariánskou stravou – brusinkami a borůvkami. Foto je z finské Utuly.

tické. Naklade-li jim jiná lyska do hnízda vejce, poznají, že je něco v nepořádku. Jak se pak k snůšce zachovají, závisí na tom, kolik vlastních vajec v hnízdě napočítají. Je to experimentálně ověřené. Pikantní je, že anglicky se lyska řekne „coot“, což

„Rehek nepozná, že je vejce od kukačky cizí.“

znamená v překladu i blbeček. Dovedete si tedy asi představit, co způsobilo, když v odborném časopise vyšel článek s úderným názvem „Coots can count“ čili lysky nebo blbečci umějí počítat. (smích) Ovšem většina ptáků to samozřejmě neumí.

Snímek je z nejjihnějšího místa, kam s pomocí člověka vrabec domácí pronikl: tento původně pouštní druh potkáme dokonce i v nejjihnějším městě na světě, jímž je Ushuaia v Ohňové zemi na jihu Argentiny.

■ **Dokáže se tedy rehek nějak jinak kukačce bránit?**

Ve stadiu vajec to nejde, jak jsem právě vysvětlil. Říkali jsme si, že rehek třeba dokáže rozpoznat kukaččí mládě, protože je příliš velké, moc žadoní nebo má jinak zbarvený zobák... Jenže rehek je úplně hloupý, tak jako všichni ostatní hostitelé, a nepozná to. A tak nás napadlo, jestli mládě kukačky nediskriminuje nějak jinak. Třeba že by mu nosil méně kvalitní potravu. A při té příležitosti jsme zjistili, že rehci nosí jen standardní kukaččí potravu, což je hmyz a drobní pavouci. Ale kupodivu i ještěrky velké až 3,5 centimetru! Je až neuvěřitelné, že kukačka je tohle schopná spolknout a strávit, ale takovou ještěrku zhltnou dokonce i rehcí mláďata, a to jsou mnohem menší než kukačka. Jsou v podstatě tak

dlouhá jako ta ještěrka! Kdybych to neviděl na našich videozáznamech, sám bych tomu nevěřil. Mláďata se chvíli tváří překvapeně, jako že to přesáhlo jisté meze. A zpravidla hned potom začnou produkovat trus, protože všechno se do nich už nevele. Rehci krmili kukačky dokonce i brusinkami a borůvkami – teoreticky by na tom mláďata kukačky vůbec neměla přežít. Naše studie byla jednou z velmi mála, které rostlinnou potravu u kukaččích mláďat zjistily, a vůbec první, kdy se podařilo na kukaččím menu doložit nějaký druh plaza. Ukázalo se, že když je kukačka hodně krmená takovou „punkovou“ stravou, roste hůř. Ne že by chcipla, ale při vyvedení z hnízda může vážit výrazně méně než kukačka krmená hmyzem. Což může mít dost velký dopad na to, jak se jí pak daří a zda přežije mimo hnízdo.

■ **Koukám, že na fotce, kterou jste pořídil ve Finsku, kde váš výzkum probíhal, je hnízdo plné bobulí.**

Ta fotka je docela unikátní. Důvodem je to, že za sezonu vidíme a studujeme velký počet hnízd, kolem 50 až 80. Naše lokalita je obrovská, desítky kilometrů čtverečních, a proto celou sezonu jezdíme autem od budky k budce. Díky té ploše je tam velká proměnlivost podmínek. Takže v některých hnízdech bobule nejsou vůbec. Ale v místech, kde je kolem hnízda hodně borůvkových koberců, může být hnízdo od bobulí zevnitř úplně modré, což pro kukačku není úplně dobré.

■ **Jde o cílenou rehcí obranu?**

Podle všeho to specifická obrana není. Budete-li steakomilce krmit jenom veganskou stravou, bude taky chřadnout, ale to neznamená, že to děláte proto, abyste ho zahubili – prostě třeba jen zavřeli uzenářství. Že se mláďatům kukačky u rehků skoro-veganů moc nedaří, je spíš vedlejší produkt toho, že rehek sbírá, co je po ruce. Mláďata už jsou velká, on nestihá sbírat hmyz, takže bere i borůvky, tedy horší potravu, a kukačka na to vlastně jen doplácí.

■ **Slyšíte-li v lese kukačku, asi hned nepočítáte, kolikrát zakukala, jako my všichni ostatní, že ne?**

Ono se říká: „Kolikrát kukačka zakuká, tolik let do konce života nebo do svatby...“ Což je koneckonců totéž, co si budeme nalhávat. (smích) Ale je to jen lidová pověra. Kukáním samec jen chrání své teritorium. Víte, kukačka má dost zvláštní život

Tento snímek kavky získal 1. místo v kategorii Ptáci hlavní české wildlife fotosoutěže Czech Nature Photo i nominace na vítězství ve dvou z nejprestižnějších soutěží pro ptačí fotografie na světě, Bird Photographer of the Year a Nature Photographer of the Year.

ve všem. Už jenom tím, že si nestaví hnízdo, je mezi našimi ptáky úplná výjimka – a od toho se odvíjí všechny ostatní rozdíly a podivnosti kukaččího života. Kukačka nevytváří ani páry, v nichž by samec udržoval vztah s jednou samicí.

■ **Nemá k tomu důvod?**

Ano, u ostatních druhů ptáků, jako jsou pěnkava, kos nebo zvonohlík, se potomstvo podaří zdárně vyvést, jen když se starají oba rodiče. Proto je potřeba, aby svazek nějak držel pohromadě. Občas sice ptačí taktické zaběhnou k sousedům – jak by řekl klasik – „zasít královský oves“, ale stejně se většinou starají o vlastní mláďata. U kukačky o mláďata ale pečují hostitelé. Kukačky tedy nemají žádný důvod udržovat nějaké trvalé vztahy. Často se píše, že kukačka je

„Kukáním chrání samec své teritorium.“

takzvaně polyandrická. To znamená, že jedna samice se páruje s vícero samci. My ale víme z molekulárních dat, že se zpravidla jeden samec kukačky za sezonu spáří s dvěma třemi samicemi a že jedna samice se zase nechá odpářit od jednoho, nebo někdy i vícero samců, avšak po sexu už spolu v kontaktu nezůstávají – takže je to spíš takový zvláštní druh promiskuity.

■ **Kde se vzala představa, že jedna kukačka má více partnerů?**

Zatímco samec dělá „kuku“, samice vydává takový bublavý zvuk, jako když brčkem zafoukáte do minerálky. A zatímco kukání slyšíte v terénu pořád, dokonce i v noci, bubláni samic jen zřídka. Asi z toho vznikla ta mylná představa o polyandrii – „když je samců víc než samic, pak samice má víc partnerů“. To je samozřejmě jen myšlenkový zkrat, nic takového z počtu samců a samic neplyne. Navíc samců je podobně jako samic, jen jsou holt víc slyšet. Jakmile by se začal poměr pohlaví vychylovat, bude pro kukaččí mámy výhodnější investovat do vzácnějšího pohlaví, a poměr by se zase vrátil do rovnováhy. Je to taková kuriozita, kdy lidová pověra plyne z chybné představy, jež zase plyne z toho, jak přírodu pozorujeme. Což je vlastně hezká ukáзка toho, že vědu opravdu potřebujeme, jinak si velmi snadno utvoříme nějaké skálopevné přesvědčení o tom, jak to na světě chodí, podle nevyhnutelně omezených dojmů z toho, co se děje u nás na zahradě. Jenže na vedlejší zahradě už to zpravidla neplatí...

■ **Nedávno jste se vrátil z Bolívie. Co jste tam dělal?**

Jel jsem si rozšířit obzory – úplně nejhorší způsob, jak přírodu skutečně poznat, je být postižen chorobou zvanou sicflajš. Můžu přírodu sledovat na své zahradě nebo na rybníku za vsí velmi detailně, rok za rokem si potvrdovat to, co jsem se naučil – a snadno tak získat falešný dojem, že už toho vím dost, nebo nedejbože všechno. Přesně z téhle „zahradní perspektivy“ plynou všechny ty bludy o tom, jak „vrabci vymřeli“ nebo

„kosi vymřeli“ nebo „husice není problém“. Stačí se podívat do vedlejšího okresu nebo kraje, a hned vidíte, že věci se mají jinak. Někdy stačí doslova nakouknout do sousední zahrady. Třeba jižní Morava je z hlediska ptactva úplně jiný svět než střední Čechy. Mívám ve zvyku zvat Pražáky k nám na Balkán. A myslím to bez nadsázky. A co teprve kontinenty! V takové Jižní Americe je asi 3 400 ptačích druhů a s těmi našimi toho moc společného nemají. Vzhledem k tomu, že jich je několiknásobně víc než „našich“ druhů, mělo by to spustit alarm v hlavě každého, kdo se o ptácích chce něco dovědět – Evropa je naše „zahrada“, ale ta „zahrada“ za plotem je mnohem větší, a proto mnohem důležitější z hlediska obecného poznání. Naprostá většina textů, které u nás vyšly o ptácích, to ale úplně opomíjí. Přehlízí tak to nejzásadnější.

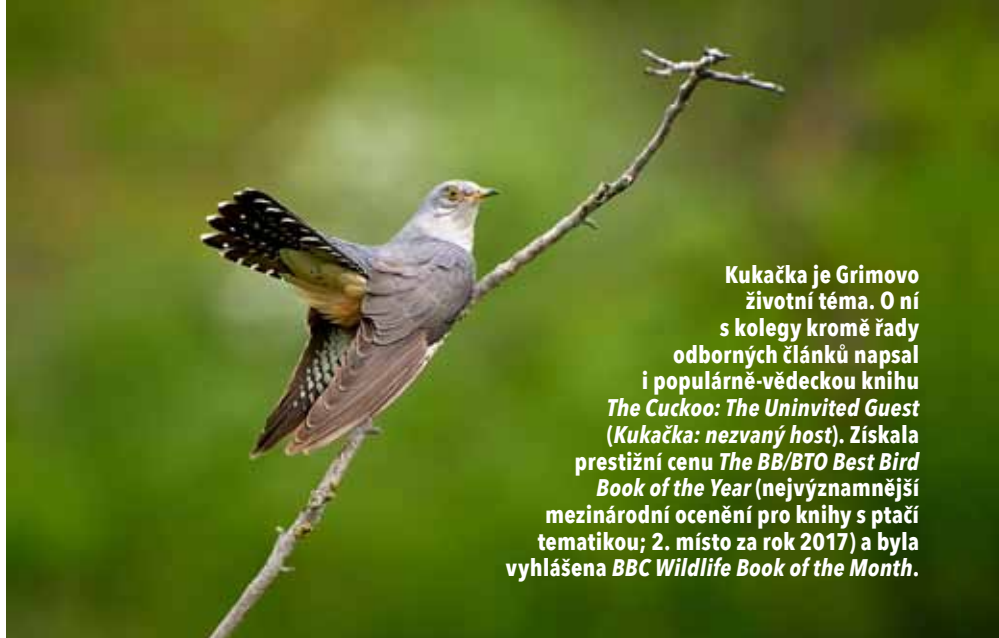
■ A to?

Že naprostá většina ptáků žije život, jaký se životu našich ptáků vůbec nepodobá. Naši opeřenci jsou prostě úchylové. Příklad: zatímco u nás typický pěvec, jako je

pěnkava nebo zvonek, zpravidla klade kolem pěti vajec, prakticky všichni podobně velcí tropičtí ptáci kladou vejce jen dvě. A to není žádný okrajový detail – v biologii mají zásadní dopad i mnohonásobně menší rozdíly. Pták kladoucí dvě vejce do snůšky se bude, za jinak stejných okolností, dožít mnohem delšího věku, protože mnohem méně investuje do mláďat. Pták, který klade vajec pět, se vyčerpá, nezbuďte mu napříště, a podobně. Vezmeme-li naše ptáky versus ty tropické, není tam jedi-

ný aspekt jejich života, kde by se naprosto zásadně nelišili. Mají sice dvě křídla, dvě nohy, jeden zobák, ale ve všem ostatním jsou úplně jiní. Když řeknu, že je nutno přepsat učebnice, není to žádná nadsázka. Jenže tropičtí ptáci jsou mnohem méně prozkoumaní než ti evropské. O sýkoře koňadře bylo ještě před pár lety více článků a knih než o všech tisících tropických druhů ptáků dohromady! Konečně se tropy začínají zkoumat velice intenzivně a ukazuje se, že všechno je jinak, než jsme si mysleli. A všechno vlastně plyne z té zdánlivě triviální informace, že v hnízdě tropického pěvce jsou jen dvě vejce. Na to je navázáno všechno ostatní.

▼ **Poznáte vetřelce? Kukaččí vejce v hnízdě rehka zahradního má nejdokonalejší mimikry vůbec. Nebýt mírně odlišné velikosti, nepoznáme, že vejce vpravo nahoře patří hnízdnímu podvodníkovi. Původním majitelem těch krásných per ve výstelce důlku býval jeřábek lesní (foto z finské Utuly).**

Kukačka je Grimovo životní téma. O ní s kolegy kromě řady odborných článků napsal i populárně-vědeckou knihu *The Cuckoo: The Uninvited Guest* (*Kukačka: nezvaný host*). Získala prestižní cenu *The BB/BTO Best Bird Book of the Year* (nejvýznamnější mezinárodní ocenění pro knihy s ptačí tematikou; 2. místo za rok 2017) a byla vyhlášena *BBC Wildlife Book of the Month*.

Foto: Tomáš Grimm

„Po sexu už spolu v kontaktu nezůstávají.“

■ V čem konkrétně vás cesty inspirují a posouvají?

Biolog Stanislav Komárek říká, že jedna věc je o žumpě čist a druhá věc je do žumpy spadnout. K tomu bych dodal, že jedna věc je si o tropických ptácích čist a jiná věc je zažít je bez umělého zprostředkování skrz televizní dokumenty nebo knížky. Sebedelší čtení osobní zkušenost prostě nenahradí. A ovšem i naopak – osobní zkušenost je vždycky omezená, logicky nejvíc ta „zahradní“ nebo „krmítková“ či „okresní“. Cestování je, myslím si, i cesta k opravdové pokoře: každý kontinent je planeta sama pro sebe, každý nově navštívený kontinent vás vrátí do stavu „znalostního batolete“.

Karolína Lišková